

Marià Aguiló, *Cartes sobre el Renaixement*, Lleida, PUCTUM, 2014.

El Grup d'Estudi sobre la Literatura del Vuit-cents (GELIV), reconegut per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya, s'ha convertit, des de la seva fundació el 1998, en un referent indiscutible per a la reflexió i la comprensió de l'activitat literària catalana durant el segle XIX, conegut com el «de la Renaixença», amb l'objectiu de contribuir a l'actualització del seu coneixement des de la transversalitat i la interdisciplinarietat. Encapçalat actualment pel Dr. Josep M. Domingo, compta amb la presència de reputats investigadors del període vuitcentista com els doctors Roger Canadell, Rosa Cabré, Joan Lluís Marfany, Ramon Panyella, Damià Pons, Magí Sunyer, entre d'altres. Una mostra dels interessos de recerca del GELIV el trobem en la seva participació en diversos projectes d'investigació finançats pel Ministerio de Educación y Ciencia. Fixem-nos, si més no, en els títols: «**Positivisme i modernitat en la literatura catalana, 1868–1898**» (1998-2002), «**El realisme en la literatura catalana del segle XIX. Teoria i pràctica. Entre el pensament positivista i les tradicions clàssica i romàntica**» (2004-2007), «**La literatura catalana en el vuit-cents: liberalisme, renaixença/-ces i modernitat**» (2009-2011), «*Renaixença i literatura, 1854-1898. Institució, representacions i identitat*» (2013-2015). El GELIV també convoca el Seminari d'Estudis Catalans del Vuit-cents, del qual s'han celebrat quatre edicions entre 2012 i 2014, i col·labora en activitats com les Jornades sobre l'Edició de Textos Literaris Catalans o els Col·loquis Internacionals Verdaguier, dedicats a la literatura i la cultura del XIX. Per últim paga la pena esmentar la col·lecció «El Vuit-cents», de la qual fins ara han aparegut deu volums, i que ha esdevingut la plataforma que ha permès projectar a la llum pública bona part de les investigacions del grup. Una col·lecció que es desplega en una triple línia. La primera, les edicions de textos inèdits: *Escrits autobiogràfics, 1872-1889* (2007), de Josep Yxart, *Records* (2010), de Pere Aldavert, i *Cor infinit i altres poemes* (2012), de Joaquim M. Bartrina; la segona, els facsímils de textos representatius del període i que eren de difícil accés als estudiosos: *Jocs Florals de Barcelona el 1859* (2009) i *Homenatge als Jocs Florals de Barcelona. Any LXVII de llur restauració* (2009); la tercera i darrera, els estudis: *C'est ça le théâtre! Josep Yxart i el teatre del seu temps* (2010), a cura de Josep M. Domingo i Rosa Cabré, *Guimerà i el premi Nobel. Història d'una candidatura*, d'Enric Gallén i Dan Nosell (2011), *Sobre literatura del segle XIX* (2013), d'Antònia Tayadella, i *De realisme. Aproximacions i testimonis* (2013), coordinat per Josep M. Domingo i Anna Llovera.

La prova de la qualitat de les publicacions que hem assenyalat del GELIV la referma el darrer volum que ha vist la llum: *Cartes sobre el Renaixement* (2014), de Marià Aguiló, un aplec de 590 escrits més o menys breus i dues cartes —la majoria de textos són en català tot i que també n'hi ha alguns en castellà— que fins avui havia romàs inèdit i que es trobava dipositat en el fons de l'autor a la Biblioteca de Catalunya. N'ha tingut cura Margalida Tomàs, probablement la millor especialista amb què compta actualment l'intel·lectual mallorquí. En efecte, en un aclaridor pròleg l'estudiosa ressegueix les vicissituds del conjunt de notes que va redactar Aguiló majoritàriament entre 1880 i 1897, any de la seva mort, tot i que hi va integrar documents datats entre 1862 i 1866, amb la intenció d'escriure una història del renaixement literari català del segle XIX. Ara bé, a diferència de treballs com la *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y la literatura catalanas* (1877), de Joaquim Rubió i Ors, o la *Historia del renacimiento contemporáneo en Cataluña, Valencia y Baleares*, de Francisco M. Tubino (1880), concebuts amb finalitats erudites, Aguiló va utilitzar un mètode singular, el de la carta familiar, per tal de dotar el que explica d'un to més real i versemblant, no com un historiador sinó com «un pare o un avi que conta en família un fet públic que ell ha presenciats» (p. 44); en altres paraules, una intenció divulgativa amb una aparença, diguem-ne, casolana. El llibre, com la majoria de productes escrits per Aguiló els darrers anys de la seva vida, no va arribar a veure la llum (la seva obra poètica, sense anar més lluny).

Malgrat tractar-se d'una obra inacabada no hi ha dubte de la seva enorme utilitat per als estudiosos de la literatura catalana vuitcentista. I ho és per diversos motius: en primer lloc, perquè permet endinsar-nos en la personalitat del seu autor, obsessionat per presentar-se com el primer a creure en les possibilitats del català com a llengua literària i a considerar-se com el principal recuperador de la

literatura en aquesta llengua; segonament, per les referències constants als intel·lectuals del moment (com Antoni de Bofarull o Manuel Milà i Fontanals); per últim, per les reflexions sobre la literatura, no només la de la seva època sinó també la de segles anteriors. No és fàcil, com hem apuntat, dur a terme una edició d'aquest llibre inèdit i, tal vegada, inacabat. Amb bon criteri, Tomàs ha optat per no dur a terme una selecció dels documents, malgrat les repeticions inevitables. Però tampoc era adient reproduir els materials tal i com es trobaven en el fons de l'autor ja que el resultat hagués estat intel·ligible. De manera encertada l'estudiosa ens presenta la totalitat del que es va preparar per a formar part del llibre però estructurat en set apartats temàtics —i que és una manera d'interpretar o de llegir-lo— que segueixen, això sí, l'ordre que hi ha en Fons Aguiló. Els documents, per tant, estan numerats correlativament i se'n fa constar la localització en el Fons. És obvi que n'hi ha que podrien anar a un o altre apartat però s'ha optat per classificar-los en funció de la idea que hi domina. Un material que Tomàs no dona ras i pelat sinó que hi incorpora una sèrie de notes a peu de pàgina, 372 en total, de natura ben diversa, però d'una gran utilitat per contextualitzar-lo: el paper emprat, la correcció de referències errònies, les dades personals (que seran de gran utilitat per a la futura biografia de l'autor), la detecció de personatges i obres.... Fixem-nos, per exemple, en la rica informació que destil·la la nota 95, p. 118: una frase de Milà i Fontanals li serveix de punt de partida per a mostrar-nos l'interès d'Aguiló per la lectura de Walter Scott, el mestratge de Tomàs Aguiló i de Pau Piferrer en la seva descoberta, els anys que el va llegir més apassionadament o la compra d'un medalló de guix amb la figura de l'escriptor escocès. No en va, afirma Tomàs, «s'ha tingut en compte que aquest volum, més que com a "llibre de lectura", serà utilitzat com a eina de treball» (p. 17).

Per tal de demostrar la utilitat de *Cartes sobre el Renaixement*, efectuarem un breu repàs per les seccions que l'integren. A la primera, «Per a una història del renaixement literari contemporani», Aguiló esbossa els temes que tractarà posteriorment alhora que indica els objectius genèrics del volum: «La paraula *història* és massa pretensiosa» (p. 37), tot i que en reconeix la necessitat, «preferesc la forma personal, anecdòtica, com a més segura i més familiar, com ho és la forma de carta amistosa e íntima» (p. 44). Ja hi sovintegen els atacs a Rubió, a qui acusa de falsejar la història renaixentista per la qual cosa «El desig de dir la veritat m'empeny. [...] Vaig sols a ordenar les fetxes i comprovar-les» (p. 35). A la segona, «La llengua catalana abans del renaixement literari», l'autor intenta explicar el període que abasta els segles XVI-XVIII, conegut tradicionalment com a «Decadència», a partir d'un conjunt de fets històrics i culturals: l'oposició entre la llengua popular i la culta, els tòpics contra el comte-duc d'Olivares o Felip V, tan propis a la literatura de l'època, al mateix temps que fa palès un notable coneixement d'escriptors catalans com Pere Antoni Beuter, Cristòfol Despuig o Francesc Vicenç Garcia, el cèlebre Rector de Vallfogona, la valoració del qual és francament negativa: «Vallfogona féu mal a la llengua pel castellanisme; mal a la moral, etc., mal a l'art prostituint-lo, fent un bordell del parnàs; i lo pitjor, que aquesta prostitució durà fins que n'Arribau cantà a la pàtria. Vol dir dos segles, que acabaren amb lo gust literari d'aquest desdixat país» (p. 69). Quant a la tercera, «Orígens i característiques del renaixement literari. Els Jocs Florals de Barcelona», hi trobem unes interessants reflexions sobre la poesia coetània (inclosa la conreada en castellà per autors catalans com Manuel de Cabanyes o Pau Piferrer); a tall de mostra raportem l'opinió —insatisfactòria— que li mereix la producció de Milà i Fontanals, autor «d'una quarantena de cançonetes tosques e incompletes, que no entretenien més que a les criatures de costura i a les velles filadores» (p. 99). Altrament Aguiló revisa el paper dels Jocs Florals en el procés de constitució de la Renaixença, «han nascut per reedificar, no per enderrocar; per recordar, no per fer *tabula rasa* del nostre passat» (p. 110), tot i que hi traspua, una vegada més, una mirada crítica ja que «l'abús del certamen en un país tan propens a l'enveja ha enterbolit aquesta font o deu» (p. 106). A la quarta secció, i la més extensa, «L'aportació personal i la dels altres intel·lectuals», Aguiló no només hi justifica les seves actuacions (com el projecte de recopilar mostres dels diversos gèneres que conformen la literatura popular) sinó que hi critica no només textos que considera sobrevalorats com el poema èpic *Mallorca cristiana* de Damas Calvet, que contraposa als models oferts per Verdaguer (*L'Atlàntida* i *Canigó*), sinó també el paper d'Arribau com a iniciador del moviment (la publicació del poema «La Pàtria» no deixa de ser un fet aïllat) o estudis amb pretensions totalitzadores com la *Historia del renacimiento contemporáneo en*

Cataluña, Valencia y Baleares, de Tubino, que defineix com «un pensament literari realitzat més bé com un negoci que com una obra sèria. Seria un magatzem de notícies si totes fossen certes» (p. 194). Ara bé el gruix de les crítiques recauen en Bofarull, l'enemistat amb el qual neix de les esmenes que li va proposar fer a la seva novel·la històrica *L'orfeneta de Menargues*, i, sobretot, en Rubió, a qui acusa de donar una visió esbiaixada de la Renaixença a la *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y la literatura catalanas*; així afirma que l'erudit barceloní va escriure a tots els escriptors coetanis, menys a ell, perquè li donessin notícia «de les primeres armes fetes en el camp català. Casi tots se confessaren deixebles del Gaiter, que era lo que es tractava de provar» (p. 194). Per tot plegat, considera que «la Renaixença literària de la llengua se trobà de bon principi amb dues personalitats (Rubí i Bofarull) zeloses de la glòria personal, no de l'amor a la llengua» (p. 207). Enmig d'aquestes valoracions hi ha espai per al dramatismes com en el relat que efectua dels darrers dies de Milà i Fontanals, que evidencien el tremp del polígraf mallorquí com a biògraf. La cinquena, «Els enemics del Renaixement», esdevé una continuació temàtica de l'anterior; ara Aguiló eixampla el radi d'acció de les crítiques: a banda dels inevitables Rubí i Bofarull, qualifica Josep Maria Quadrado de ser «una de les rèmores que té la Renaixença nostra i alguns que senten com ell» (p. 238) per la valoració gens positiva, i amb afany de ridiculitzar-lo, que tenia de l'idioma català. Tampoc s'escapen de l'atac aquells qui consideren que el català i el mallorquí són llengües distintes, un plantejament que li permet dur a terme una defensa aferrissada de la unitat de la llengua des de la diversitat. No en va, sentència que «a la república de les lletres hi ha tantes o més misèries que en la de la política» (p. 215). De caire essencialment lingüístic és la sisena, «La llengua literària. La qüestió de l'arcaisme», en què Aguiló polemitzava sobre qüestions relacionades amb la manera d'escriure el català. Així, acusa Bofarull i Rubí d'apropar-se al castellà en els seus textos: «*L'orfeneta de Menargues* quedarà com un de tants testimonis de la decadència literària del català, és a dir, de l'esclavitud castellana amb què s'havia arribat a escriure» (p. 309). Igualment comenta el paper codificador dels Jocs Florals i reclama l'estudi de la llengua antiga per tal de veure que se'n pot aprofitar en el procés de construcció d'una llengua literària moderna: «no podré servir-me de les frases vives encara i usades pels nostres escriptors, no del XVI, sinó del XVII?» (p. 262). La darrera, «Vària», és, com el seu nom indica, un calaix de sastre en què trobem, sobretot, reflexions de caire literari i artístic com les dedicades al ruralisme narratiu o a la cèlebre novel·la de Narcís Oller, *L'escanyapobres*. Clou el volum dues cartes sobre el fet d'escriure en llengua catalana adreçades al mallorquí Josep Francesc Vich i Sastre, company d'estudis d'Aguiló, a qui va triar com a primer corresponsal del projecte. Per últim, caldria fer esment de l'imprescindible índex onomàstic que acomboia el text, que no només recull els noms de persona sinó també el d'organismes i els títols d'obres anònimes, de col·leccions i de revistes, cosa que permet una cerca ràpida de la informació que conté cada document.

Per acabar, només ens resta felicitar els responsables de l'edició de *Cartes sobre el Renaixement*, i d'una manera especial Margalida Tomàs, per l'oportunitat d'haver posat a l'abast dels lectors actuals uns materials que, malgrat l'evident subjectivitat amb què van ser concebuts i redactats i els anys transcorreguts, són encara d'una gran utilitat per a poder aprofundir no únicament en la figura del seu autor, Marià Aguiló, sinó també en el fenomen que es coneix amb el nom de la Renaixença. Un agraïment que cal fer extensiu a l'Editorial Punctum, coeditors amb Grup d'Estudi sobre la Literatura del Vuit-cents (GELIV) de la col·lecció «El Vuit-cents», que, amb la professionalitat i la cura amb què ens tenen acostumats els seus responsables, ha assumit el repte de publicar el volum amb uns resultats, no cal dir-ho, excel·lents.

Josep Camps Arbós
Universitat Oberta de Catalunya